

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal home page: www.jrtr.org

ISSN:2148-5321

TÜRKİYE'DE 2010 – 2015 YILLARI ARASINDA KONGRE TURİZMİNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN IŞIĞINDA 2023 KONGRE TURİZMİ HEDEFLERİNE ULAŞILABİLİRLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Enes ŞEYBA^a, Nurcan DÖKMECİ^b, Arif GÜNGÖR^c

^aDüzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, Türkiye (enesseyba@gmail.com)

^bDüzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, Türkiye (dokmecinurcan@gmail.com)

^cDüzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Düzce, Türkiye (arifgungor@duzce.edu.tr)

ARTICLE HISTORY

Received:

31.03.2017

Accepted:

10.04.2017

Anahtar Kelimeler:

Kongre Turizmi, 2010-2015 Türkiye
Kongre Turizm Verileri, 2023
Kongre Turizmi Hedefleri

Keywords:

Congress tourism, 2010-2015
Congress tourism datas of Turkey,
2023 congress tourism targets

JEL CODE: L 83, Z3, Z32

ÖZ

Bu çalışmada, ülkemizin 2023 Turizm Stratejisinde yer alan kongre turizmi hedeflerine ulaşılabilirliği araştırılmıştır. Bu kapsamda 2010-2015 yılları arasında Türkiye'de kongre turizmindeki gelişmeler incelenerek 2023 yılına yönelik öngörü yapılmıştır. Çalışmada, kongre turizmi ile ilgili genel kavramsal çerçeve oluşturulmuş, sonrasında ikincil veriler kullanılarak Türkiye'nin 2010-2015 yılları arasındaki kongre turizm istatistik verileri ele alınmış ve bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen bu veriler ile 2023 Turizm Stratejisinde yer alan 11 maddelik kongre turizmi hedeflerine ulaşıp, ulaşılmadığı 2015 yılı itibarıyla değerlendirilmiştir. Daha sonra, 2023 kongre turizmi hedeflerine ulaşılabilirliğine yönelik değerlendirme yapılmıştır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te oluşturulması düşünülen bazı birimlerin kurulmamış olması net bilgilere ulaşmada engel teşkil etmesi, çalışmanın önemli bir kısıtıdır. Sonuç olarak, Türkiye'nin 2023 stratejilerinde yer alan kongre turizmi hedeflerine ulaşma yolunda önemli bir ilerleme gerçekleştirdiği görülmüştür. Çalışmanın, Türkiye'nin hedeflere ulaşma noktasında gelecek 7 yıl içinde neler yapabileceğine dair bir veri kaynağı oluşturması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

In this study, it was researched whether our country could reach the goals of congress tourism within the 2023 Tourism Strategy. In this context, the developments experienced in congress tourism in Turkey between 2010 and 2015 were examined and an attempt was made to presentation the year 2023. In the study, the general conceptual framework about congress tourism was established and then the congress tourism statistic datas of Turkey between 2010-2015 were gotten using secondary data and an analysis was made. With this data obtained, the 11 item congress tourism targets in the 2023 Tourism Strategy have been evaluated as of 2015 for the how many substances finished. Later, an evaluation was made for the attainment of 2023 congress tourism targets. At this point, some limitations were encountered in the project. One of the limitations, there is no work done in this direction. Another constraint is that some of the units, which are considered to be formed in 2023 by the Turkish Tourism Strategy, have not been established. As a result, it has been seen that Turkey has made significant progress towards reaching the congress tourism targets in the 2023 strategies. This study will be aimed at forming a data source on what Turkey can do in the next 7 years to reach the targets.

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde gelişmekte olan alternatif turizm çeşitlerinden biri olan kongre turizmi, hem ülke ekonomisinin gelişimi açısından hem de insanların bilgi potansiyelini yüksek seviyelere ulaştırma açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, kongre turizminin ülkemizde özellikle son 10 yılda önemli ölçüde geliştiği gözlemlenmiştir. Türkiye inşa edilen kongre merkezlerinin ve profesyonel kongre organizatörü olarak çalışan seyahat acentalarının sayısının artışıyla birlikte kongre turizminde ilk sıralara tırmanmaya devam etmektedir. Ülkemizin turizm gelişimi açısından kongre turizmi pazarından daha fazla pay alması önemli bir fırsat olacaktır.

Bu çalışmada, öncelikle kongre turizmine genel bir bakış yapılmış ve bu bağlamda, kongre turizminin tanımı, tarihsel gelişim süreci ve Türkiye'deki kongre turizmi hakkında bilgiler verilmiştir. Türkiye'nin 2023 turizm hedefleri içerisinde kongre turizmi hedefleri, 2010-2015 kongre turizm verileri, kongre turizmi hedefleri bağlamında yapılan çalışmalar ve öngörülen hedeflerin ulaşılabilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla nitel ve nicel veriler araştırılmıştır. Nicel verilerde, özellikle kongrelerin güncel istatistikî verileri ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye'de yapılan ulusal ve uluslararası kongrelerin yıllara göre istatistikî bilgilerine de değinilmiştir. Nitel verilerde ise kongre turizminin, 2023 Stratejisine ulaşılabilirliğinin ne ölçüde gerçekleştirilebileceğinin analizi yapılmıştır.

Bu konunun seçilmesindeki amaç, kongre turizminin dünyadaki gelişme seviyesinin ülkemize yansımalarını ve bu konuda neler yapıldığının araştırılması, ülke turizm politikalarının kongre turizmi açısından ne yönde olduğunu, 2023 hedefleri ve bu hedeflere ulaşma konusundaki durum ve kongre turizminin ülkemiz açısından önemini ne derece kavranıldığının anlaşılması olarak belirlenmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında literatürde çok fazla bulunan kongre turizmi tanımlarından bazılarına yer verilmiş, tarihsel gelişim süreci araştırılıp kongre turizminin nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği incelenmiştir. Ayrıca ülkemizin kongre turizmi açısından imkanları ve potansiyelinin ne yönde olduğu, günümüze kadar olan gelişimi ve şehirler bazındaki avantajlarına yer verilmiştir.

Kongre Turizminin Tanımı

Kongre turizmi; insanların hedefledikleri konular üzerinde görüşmelerde bulunmak amacıyla yaşadıkları yer dışına organize biçimde seyahat ederek toplanmalarıdır. Başka bir ifade ile kongre turizmi, kişilerin ikamet ettikleri yerler dışında uzmanlık gerektiren bilimsel alanlarda ya da mesleki konularda bilgi transferinde bulunmak, öğrenmek, gezmek, dinlenmek, eğlenmek amacıyla bir araya gelme faaliyetleri bütünüdür (Özen,1986). Bu özelliği ile kongre turizmi, diğer turizm çeşitlerinden farklı ve çok değerli bir turizm olgusudur. Bir başka ifade ile katılımcılar en az toplantı amacı kadar, hizmetin sunulduğu ortam ve çevresine de ilgi duyarlar (Lee ve Park ,2002).

Kongre turizmi sınırlarını açık bir biçimde ortaya koymak oldukça zordur. Bu zorluk, kongre turizminin bazı zamanlar teşvik, fuar ve iş seyahatleri gibi etkinlikler ile iç içe girmesinden oluşmaktadır. Bu durumda, literatürde de karşılaşılmaktadır. Bu çerçevede, destinasyonlara doğrudan ve dolaylı büyük gelirler elde eden ve MICE(Meetings, Incentives, Conferences, and Events) olarak bilinen kavram, kongre turizminin kendisini oluşturmaktadır (Arber,2008).

Kongre Turizminin Tarihsel Gelişim Süreci

Toplantıların tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Antik kültürü ile ilgilenen arkeologlar insanların avlanma planları, savaş stratejileri, barış anlaşmaları ve çeşitli kutlamalar gibi konuları tartışmak için buluştukları mekânlar olarak işlev gören ilkel kalıntılar bulmuşlardır. Özellikle şehirler insanların birbirleriyle etkileşime girdikleri ve ticaret yaptıkları merkezi noktalar hâline gelmişlerdir. Örneğin, Antik Roma'da çok sayıda bina insanlar tarafından müzakere ve toplantı amacıyla kullanılmıştır. Şehir merkezlerinde ortak kamusal alanlar olarak bilinen forumlar tartışmalar, hukuki davalar ve çeşitli iş aktiviteleri için kullanılmıştır. Senato toplantıları "comitium" adı verilen yerlerde yapılırken, politik konular ve tarihi konuşmalar ise kürsü anlamına gelen "rostra" adı verilen alanlarda yapılmaktadır (Weber ve Chon, 2002).

Toplantıların bir iletişim, bilgi transferi, yönetim ve karar alma aracı olarak meydana geliş tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğu varsayılmaktadır. Uluslararası Kuruluşlar Birliği (UIA) kayıtlarına göre bilinen ilk uluslararası kongre 10 Mart 1681 – 8 Haziran 1681 tarihleri arasında Roma'da tıp alanında yapılmıştır. Ancak, politik önemi nedeniyle olsa gerek, 18 Temmuz 1814 – 9 Haziran 1815 tarihleri arasında yapılan Viyana

Kongresi, modern anlamdaki ilk ve dünyanın en uzun süren uluslararası kongresi olarak tarihte yerini almıştır (TÜRSAB,1991).

1681 ile 1860 yılları arasında her sene tüm dünyada ortalama 5 uluslararası kongrenin düzenlendiği bilinmektedir. 19.yy.'ın sonlarında bu sayı 100'e çıkmıştır. Dünya kongre şehirleri içinde, bu pazarda ki en büyük parça %90'lık oranıyla Paris olmuştur. Örneğin, 1900 yılında tüm dünyada yapılan 232 kongrenin 202'si Paris'te düzenlenmiştir (Özen,1986).

1800'lü yılların ortalarına kadar Avrupa ile en fazla ilişki içerisinde olan Kuzey Amerika'nın doğu bölgesinde kongre, konferans ve fuar gibi aktiviteler yapılmamıştır. Her sektörde gelişen Amerika'da ilk ticaret fuarının gerçekleştirilmesi, dostluk ve dini birliklerin kurulması ve ticaretin gelişmesiyle 1900'lerin başında gerçekleşmiştir. 1896'da Detroit'li bir grup işadami toplantı amacıyla bir araya gelmiş ve bundan sonrası için de faydalı olduğu kabul edilen bu organizasyonlar, toplantılar, kongreler ve sergiler birlikler için daha çekici hale gelmiştir (Montgomert ve Strick, 1994).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi ve hizmet sektöründe çok hızlı bir gelişme yaşanmış, bu da kongreciliğin gelişmesinde doğrudan bir etki yapmıştır. Kongreciliğin gelişimi sonucunda bir araya gelen insanların artan seyahat, konaklama ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması faaliyetlerinde kongre turizminin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Turan ve Aydın,1997).

Türkiye'de Kongre Turizmi

Tarih ve Kültür beşiği Türkiye, Avrupa ve Asya'nın birleştiği yerde, toplantı, insentiv ve kongrelerin yapılması için önemli bir merkez konumundadır. Ülkemiz kongre turizmi bağlamında, birinci sınıf otel, konaklama ve konferans tesisi zenginliği, dünyanın belli başlı şehirlerine kolayca ulaşım, güzel dekorlar ve eşsiz manzara cazibesi gibi imkânlar sunmaktadır. Bunun yanında, güzel bir iklimi ve alternatif destinasyonlara göre çok daha düşük maliyet avantajı da dikkat çekmektedir (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı,2016).

Ülkemiz açısından kongre turizminin gelişimine bakıldığında, Anadolu'da ilk düzenlenen kongre olarak "Sivas Kongresi" söylenebilir. Bu kongre, Mustafa Kemal'in Amasya Genelgesi'ni açıkladıktan sonra bir çağrı üzerine I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan Türk topraklarını kurtarmak ve Türk milletinin bağımsızlığını sağlamak için çareler aramak amacıyla seçilmiş ulus temsilcilerinin Sivas'ta bir araya gelmesiyle, 4 Eylül 1919 - 11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen ulusal nitelikte düzenlenen bir kongredir (*Vikipedi*,2016).

İlk uluslararası kongre ise 1969 Eylül ayında "Dünya Uluslararası Kızılhaç Kongresi ile gerçekleşmiştir. Sonrasında ise Türkiye, "Dünya Ticaret Odaları Uluslararası Kongresi"ne ev sahipliği yapmıştır (Bayramlı ve *Mustafazade*,2015).

Türkiye çok yakın bir döneme kadar dünyada bir kongre ülkesi olarak tanınmamıştır. Ülkenin kongre alanında adından söz ettirmesine vesile olan 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen HABİTAT II kongresi, Lütfi Kırdar Kongre Merkezi'nin açılmasında etkili olmuştur ve ülkede kongre turizminin öneminin kavranmasını sağlamıştır (Pembegül,2008).

1996 yılında Lütfi Kırdar Kongre Merkezi'nin hizmete açılması, Türkiye için en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye'nin en büyük konferans ve sergi sarayı olan bu merkez 2016 yılında ki son verilere göre, en küçüğü 6, en büyüğü 2000 kişi kapasitesine ulaşan toplam45 adet çok amaçlı salonu bulunmakta ve bina içinde yer alan salonlarda görsel, işitsel tüm ihtiyacı karşılayacak ileri teknolojiye sahip teknik donanım sağlanmaktadır (*ICVB*,2016).

Ülkemizde başta İstanbul olmak üzere İzmir, Ankara ve Antalya kongre turizmi merkezleri olarak gelişmiştir. Uluslararası kongrelerin %80'i İstanbul'da düzenlenmektedir. Ulusal kongrelerde ise Antalya odak noktası olarak tercih edilmektedir. Antalya, coğrafi ve mimari yapısı, birbirinden güzel ve temiz koyuları, kitle turizmi olması, havaalanına yakınlığı, önemli şehirlere uçuşların ve bağlantıların olması, iklimin uygunluğu, teşvik ve ödüle dayalı toplantılarda eğlence ihtiyacına fazlasıyla karşılaması gibi faydalarından dolayı kongre turizmi yönünden yeni bir destinasyon olma açısından hızla gelişmektedir. İzmir, iklim özellikleri itibariyle kongre turizmi için oldukça mükemmel koşullar arz etmektedir ve bu ilde aynı zamanda kongre ziyaretçi bürolarının bulunması İzmir'in kongre turizmi açısından gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Arslan,2008).

Ankara' nın Türkiye' nin başkenti olmasından dolayı elçilik, konsolosluk, askeri komutanlıklar, siyasi parti merkezleri, TBMM gibi siyasi kurumları bünyesinde barındırması, nüfus yoğunluğu, eğitim, sağlık kurumları,

vakıflar, odalar, derneklerin yoğunluğundan dolayı kendi kongre turizmini de yaratan bir şehirdir. Ankara' nın mevcut kongre arzını inceleyecek olursak ilk sırada oteller bulunmaktadır. Otellerin ardından kongre merkezleri kolej, üniversite ve akademik toplantı mekanları kongre arzını oluşturmaktadır (Tayfun ve Enes,2013).

Ülkemizde kongre turizminin gelişmesiyle birlikte bu konu merkezi yönetim, hükümet gibi kamu yönetimleri içerisinde de dikkat çekmiş ve turizm politikaları içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda ülkemizin 2023 turizm stratejisinde de Kongre Turizmi Hedefleri önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN METEDOLOJİSİ

Çalışmanın ana materyalini oluşturan 2023 kongre turizmi hedeflerini ortaya koyabilmek için öncelikle, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 incelenmiş ve kongre turizmi ile ilgili olan hedefler belirlenmiştir. Hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenlere maddeler halinde yer verilmiştir.

3.1.Türkiye'nin 2023 Kongre Turizmi Hedefleri

2023 turizm stratejisi içerisinde yer alan kongre turizmi hedefleri aşağıda sıralanmıştır (*Resmi Gazete,2007*):

- Kongre turizmine altyapısı uygun iller İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Mersin öncelikle ele alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yönlendirici çalışmalar yapılacaktır.
- Kongre turizmine yönelik planlama ve tahsis çalışmaları yapılarak, yatırımcılara yön gösterici, kongre, fuar vb. etkinlikleri teşvik edici politikalar geliştirilecektir.
- Kongre turizminde varış noktası yönetim şirketlerinin rolü yeniden düzenlenecektir.
- Kongre merkezi olarak planlanan bölgelerin nitelikli turizm tesislerine ve uluslararası havaalanına sahip olması sağlanacaktır.
- Her ilde bir kongre merkezi oluşturularak gerek ulusal gerekse de uluslar arası kongrelerin Türkiye'de yapılması için tanıtma, planlama ve uygulama projeleri yapılacaktır.
- Fuar turizminin geliştirilmesi için fuar şehirleri ve merkezleri belirlenerek fuar organizasyonlarını geliştirilecektir.
- İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara birinci derecede önemli fuar illeri olarak ve 15 yıllık zaman zarfında bu şartları kazanabilecek 3 ilimiz Adana, Gaziantep, Trabzon ikinci derece önemli fuar ili olarak belirlenerek bu çerçevede planlama çalışmaları yapılacaktır.
- Birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezlerinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Fuar Merkezleri Yönetmeliğine ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı konfor ve teknik altyapı standartları belirlenecektir.
- Birinci ve ikinci derece fuar illerinde bulunan fuar merkezlerinin çevre düzeni planları, kentin ana ulaşım planı, kentin konaklama, restoran hizmetlerinin fuarlardan beklenen faydayı azamiye çıkaracak yönde gerçekleştirilmesi yönlendirilecektir.
- Bu illerin dışından gelecek "Fuar Merkezi" yapma talepleri Ulusal Turizm Konseyi, TOBB ve DPT'nin görüşleri doğrultusunda değerlendirilecektir.
- Birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezleri Kültür ve Turizm Bakanlığının tanıtım materyallerine alınarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilecektir.

Hedeflere Varmada İzlenecek Yol

Bu kapsamda, 2023 turizm stratejisinde kongre turizmindeki hedeflere varmada izlenecek yol aşağıda sıralanmıştır: (Resmi Gazete, 2007)

- Kongre turizminin gelişmesi için öncelikli olarak seçilen yedi ilde (İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Bursa, Konya ve Mersin) Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde toplantılar düzenlenerek kongre turizminin gelişmesi için gerekli örgütlenmenin kurulması sağlanacaktır.

- İl Turizm Konseylerinin girişimleri ile öncelikli her ilde yönetim ve pazarlama ile ilgili kongre turizmi şirketlerinin veya buna benzer yapılanmaların kurulmasında aktif rol üstlenilecektir.
- Fuar şehirlerinde yeterli konaklama kapasitesi sağlanacak, sektör ve ziyaretçi çekebilecek kabiliyette organizasyonlar düzenlenecek, uluslararası uçuşlara açık hava alanı, havaalanına çok yakın ve nitelikli fuar merkezleri yaptırılacaktır.
- TOBB ve sektör temsilcileriyle birlikte Türkiye fuarlarının markalaşmasının önündeki engeller belirlenerek bunların ortadan kaldırılması için öncelikli tedbirler alınacaktır.
- TOBB tarafından belgelendirilen ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından “Yurtdışı Alım Heyetleri” programına alınan fuarlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının tanıtım materyallerinde dikkate alınacaktır.
- Çok fazla yurt dışı ziyaretçi çeken fuarların daha da büyümesi için tedbirler geliştirilecektir.
- Fuar etkinlikleri döviz kazandırıcı turizm ve hizmetler olarak ihracatın sürdürülebilmesi açısından “stratejik sektör” olarak değerlendirilecektir.
- Fuar düzenlenen şehirlerde yerel yönetimler, üniversiteler, meslek odaları ve kamu yönetimlerine kent fuarlarına sahip çıkma bilinci verilecektir.
- Fuar organizatörü ve personeli yetiştirmek için ön lisans programlarının açılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Türkiye'nin 2010-2015 yıllarındaki kongre turizmi istatistik verileri ile genel bir değerlendirme yapılmış, 2023 kongre turizmi hedeflerinin neler olduğu belirlenmiş ve hedefler bağlamında yapılan çalışmalar araştırılıp tablo oluşturulmuştur. Bu kapsamda yapılan çalışmalar ayrı ayrı değerlendirilerek yorumlanmış ve öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin 2010 – 2015 Kongre Turizm Verileri

ICCA(International Congress and Convention Association) Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği'nin 2015 yılı Kongre İstatistik Raporuna göre Türkiye 211 kongre ile Dünya 18.si konumundadır.

Tablo 1. Uluslararası Kongreler ve Toplantılar Birliği Verilerine Göre Türkiye'nin 2015 Yılı Dünya Sıralaması

Sıra No	Ülke Adı	Kongre Sayısı	Sıra No	Ülke Adı	Kongre Sayısı
1.	Amerika	925	11.	Brezilya	292
2.	Almanya	667	12.	Portekiz	278
3.	UK	582	13.	Kore	263
4.	İspanya	572	14.	Avusturya	258
5.	Fransa	522	15.	Avustralya	247
6.	İtalya	504	16.	Belçika	226
7.	Japonya	366	17.	İsveç	226
8.	Çin	333	18.	Türkiye	211
9.	Hollanda	333	19.	Danimarka	204
10.	Kanada	308	20.	İsviçre	194

Kaynak: ICVB,2015 “ICCA 2015 Yılı Dünya Kongre Verileri”, <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/#.WB9P8fqLRPY>(E.T:19.11.2016).

Tablo 1’de dünya geneli kongre verileri bulunmaktadır. 1. Amerika, 2. Almanya, 3. Birleşik Krallık olarak sıralanmıştır. Günümüzde önemli bir duruma gelen kongre pazarında Türkiye, 211 kongre ile 18. Sırada yer alarak birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. Ülkemiz, kongre turizminde yeni ve gelişime açık olmasından dolayı

cazip fiyatlar sunmaktadır. Bu ve bunun gibi etkenler bir fırsat olarak değerlendirilebilir ise ilerleyen yıllarda üst sıralarda yer almak mümkün olabilecektir.

Tablo 2. Uluslararası Kongreler ve Toplantılar Birliği Verilerine Göre 2010 – 2015 Yılları Arası Türkiye'nin Dünya ve Avrupa Sıralamasındaki Yeri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kongre Sayısı	160	159	179	221	190	211
Dünya Sıralaması	20	23	21	18	19	18
Avrupa Sıralaması	12	13	12	10	11	11

Kaynak: ICVB,2015 "ICCA 2010-2015 Yılları Arası Türkiye Kongre Verileri", <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/#.WB9P8fqLRPY>, (E.T:19.11.2016).

Tablo 2’de ise 2010-2015 yılları arası Türkiye’nin kongre sayısına göre Dünya ve Avrupa sıralaması verilmiştir. Bu sıralamaya göre Türkiye 2015 yılında 211 kongreye ev sahipliği yaparak Dünya sıralamasında 18. , Avrupa sıralamasında ise 11. olmuştur.Genel olarak bir inceleme yapıldığında 2010 yılından 2015 yılına kadar kongre sayısında bir artış olduğu ancak Dünya ve Avrupa sıralamasında bu artışın çok fazla olumlu değerlendirilemediği, büyük değişimlerin yaşanmadığı gözlemlenmektedir.

Ülkemizde kongrelerin büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapan İstanbul, kongre turizminde akla ilk gelen şehirlerden biri olarak cazibe merkezi haline gelmiştir. Sahip olduğu imkan ve olanaklardan dolayı ulusal ve özellikle uluslar arası kongre pazarından pay alabilmek için önemli bir yere sahiptir. Bu öneminden dolayı İstanbul’daki kongre sayılarına ve sıralamalara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Uluslararası Kongreler ve Toplantılar Birliği Verilerine Göre 2010 – 2015 Yılları Arası İstanbul’un Dünya ve Avrupa Sıralamasındaki Yeri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kongre Sayısı	109	113	128	146	130	148
Dünya Sıralaması	7	9	9	8	9	8
Avrupa Sıralaması	6	8	8	7	8	7

Kaynak: ICVB,2015 "ICCA 2010-2015 Yılları Arası İstanbul Kongre Verileri", <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/#.WB9P8fqLRPY>, (E.T:19.11.2016).

Tablo 3’de 2010-2015 yılları arası İstanbul da düzenlenen kongre sayısına göre Dünya ve Avrupa sıralaması verilmiştir. Bu sıralamaya göre İstanbul 2015 yılında 148 kongre ile Dünya sıralamasında 8., Avrupa sıralamasında ise 7. olmuştur. 2010 yılında 109 olan kongre sayısı 2015 yılında 148’e çıkartılmış, Dünya ve Avrupa sıralamalarında ise bir gerileme yaşanmıştır.

2023 Kongre Turizmi Hedefleri Bağlamında Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi

2023 Turizm Stratejisinde belirlenen kongre turizm hedefleri kapsamında bir takım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu hedefler belirlendikten sonra 2016 yılına kadar yapılmış olan çalışmalar araştırılmış ve ne derece yapılabilindiği Tablo 4’te verilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 2023 Kongre Turizmi Hedefleri Bağlamında Yapılan Çalışmalar

2023 Kongre Turizmi Hedefleri	Yapılan Çalışmalar(2016)
1.Kongre turizmine altyapısı uygun iller İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Mersin öncelikle ele alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yönlendirici çalışmalar yapılacaktır.	<p>İstanbul ‘un daha iyi tanıtılması için proje çalışmaları yapılmaktadır. Örnek olarak; İki Şehrin Hikayesi Tanıtım Kampanyası ve #MeetInIstanbul Twitter Kampanyası verilebilir (ICVB,2016). Ankara’da Türkiye’nin 2023 yılı turizm hedeflerine ulaşılması için Ankara Ticaret Odası tarafından, Kongre ve Ziyaretçi Bürosu kurulmuştur (Ato Basın,2014).</p> <p>Antalya,dünya Expo tarihinde, Expo 2016 ile ilk kez Türkiye’ye ev sahipliği yaşatmıştır (Renkli Kalem,2016).</p> <p>İzmir CVB’nin anonim şirket statüsünde olmasından dolayı İzmir Büyükşehir Belediyesi ve gerekli kuruluşlardan destek alamadığı için yapısında değişikliğe gidilmeye karar verilmiş ve desteklenmesi sağlanmıştır (Egedesonsöz,2016).</p> <p>Konya’nın sahip olduğu “Kongre, Toplantı, Fuar ve Spor Turizmi” potansiyeline 2023 Eylem planında yer verilmiştir(Konya Kültür,2016).</p> <p>Bursa Merinos Fabrikası, 2004 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın katkılarıyla Bursa Büyükşehir Belediyesi’ne devredilmiş ve Atatürk Kültür ve Kongre Merkezi olarak hizmet vermektedir (Merinosakkm,2016).</p> <p>Mersin’de Akdeniz Kültürlerini Araştırma ve Kongre Merkezi yapımı Kalkınma Bakanlığı tarafından ödenek yardımı ile desteklenmektedir (Mersin Haberci,2016).</p>
2.Kongre turizmine yönelik planlama ve tahsis çalışmaları yapılarak, yatırımcılara yön gösterici, kongre, fuar vb. etkinlikleri teşvik edici politikalar geliştirilecektir.	2005 yılında çıkarılan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” teki Madde 34’te kongre ve sergi merkezlerine dair henüz bir düzenleme veya ekleme yapılmamıştır (Resmi Gazete,2005).
3.Kongre turizminde varış noktası yönetim şirketlerinin rolü yeniden düzenlenecektir	2005 yılında çıkarılan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” teki Madde 34’te kongre ve sergi merkezlerine dair henüz bir düzenleme veya ekleme yapılmamıştır (Resmi Gazete,2005).
4.Kongre merkezi olarak planlanan bölgelerin nitelikli turizm tesislerine ve uluslararası havaalanına sahip olması sağlanacaktır.	Bu doğrultuda zaten var olan İstanbul, Ankara, Antalya uluslararası havalanlarının yanına Konya ve Bursa uluslararası havaalanı yapılmıştır. Mersin Çukurova bölgesel havalimanı inşaatına 2013 yılında başlanmıştır.İstanbul için yeni havaalanının da 2018 de faaliyete geçmesi öngörülüyor (Vikipedi,2016).

5. Her ilde bir kongre merkezi oluşturularak gerek ulusal gerekse de uluslar arası kongrelerin Türkiye’de yapılması için tanıtma, planlama ve uygulama projeleri yapılacaktır.	Toplamda 54 ilimizde kongre ve kültür merkezi faal olarak hizmet vermektedir. 7 ilde ise kongre ve kültür merkezleri şuan yapım aşamasındadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı,2016).
6. Fuar turizminin geliştirilmesi için fuar şehirleri ve merkezleri belirlenerek fuar organizasyonları geliştirilecektir.	İstanbul,Ankara, İzmir ve Antalya birinci derecede fuar illeri, Adana, Gaziantep, ve Trabzon ikinci derece önemli fuar merkezleri olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete,2007).
7. İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara birinci derecede önemli fuar illeri olarak ve 15 yıllık zaman zarfında bu şartları kazanabilecek 3 ilimiz Adana, Gaziantep, Trabzon ikinci derece önemli fuar ili olarak belirlenerek bu çerçevede planlama çalışmaları yapılacaktır.	2007- 2017 yılları arasında toplam yapılan ve yapılacak fuarlar şehir bazında sırasıyla; İstanbul: 2378, Ankara:377, İzmir:322 Antalya:247, Adana: 167, Gaziantep:108, Trabzon: 45 şeklindedir (Fuarplus,2016).
8. Birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezlerinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Fuar Merkezleri Yönetmeliğine ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı konfor ve teknik altyapı standartları belirlenecektir.	Fuarların düzenlenebilirliği açısından çeşitli kurallar ve sınırlamalar getirilmiştir. Bu kurallar, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu’nun, 03 Kasım 2014 tarihli ve 94 sayılı kararına istinaden, 01.01.2015 tarihinde yürürlüğe giren “Yurtiçinde Fuar Düzenlemesine Dair Usul ve Esaslar” kapsamında Madde 7’nin 2. fıkrasında yer almıştır (WEB-16).
9. Birinci ve ikinci derece fuar illerinde bulunan fuar merkezlerinin çevre düzeni planları, kentin ana ulaşım planı, kentin konaklama, restoran hizmetlerinin fuarlardan beklenen faydayı azamiye çıkaracak yönde gerçekleşmesi yönlendirilecektir.	Fuarların ekonomiye ve çevreye etkisi kapsamında çeşitli fuar türleri geliştirilmiştir. Bunlar; Genel fuarlar ve İhtisas fuarlarıdır. Bu fuarların açıklaması “Yurtiçinde Fuar Düzenlemesine Dair Usul ve Esaslar” kapsamında Madde 5’te yer almıştır (TOBB,2014).
10. Bu illerin dışından gelecek “Fuar Merkezi” yapma talepleri Ulusal Turizm Konseyi, TOBB ve DPT’nin görüşleri doğrultusunda değerlendirilecektir.	Fuar düzenleme başvuruları, oda ve borsa görüşleri, fuarın o yerin ticari hayatına etkileri ve düzenleneceği alanın fiziki yeterliliklerine göre TOBB tarafından değerlendirilir ve kabul edildiği takdirde fuar takvimine eklenir (Fuarlar Mevzuat,2015).
11. Birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezleri Kültür ve Turizm Bakanlığının tanıtım materyallerine alınarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilecektir.	Şuana kadar 6 adet kongre merkezinin Turizm İşletme Belgesi’ne sahip olduğu tespit edilmiştir (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı,2016).

Tablo 4’te 2023 Kongre Turizmi Hedefleri ve bu bağlamda yapılan çalışmalar belirtilmiştir. İlk maddede İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Mersin illerimiz için yönlendirici çalışmalar yapılacağı belirtilmektedir. Belirlenen bu illerde kongre turizmi destinasyonları için çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Özellikle 2016 yılında yapılan Antalya Expo ile tanıtımda önemli bir adım atılmıştır. 2023’e kadar çeşitli organizasyonlar ile bu illerimizin kongre turizmi potansiyelleri daha da geliştirilebilir.

2. Maddede, kongre turizmine yönelik planlama ve tahsis çalışmaları yapılarak, yatırımcılara yön gösterici, kongre, fuar vb. etkinlikleri teşvik edici politikalar geliştirilmesi belirtilmiştir. Ancak bu yönde 2005 yılında çıkarılan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” teki Madde 34’te

kongre ve sergi merkezlerine dair henüz bir düzenleme veya ekleme yapılmamıştır. Bu yönde bir politika ilerleyen senelerde zamana ve çağa uygun bir şekilde geliştirilip yeni bir yönetmelik çıkartılabilir.

3. Maddede, kongre turizminde varış noktası yönetim şirketlerinin rolü yeniden düzenlemesi belirtilmiş olup bir önceki madde de olduğu gibi henüz bir düzenleme veya ekleme yapılmamıştır.

4. Maddede, kongre merkezi olarak planlanan bölgelerin nitelikli turizm tesislerine ve uluslararası havaalanına sahip olması belirtilmiştir. Bu doğrultuda, İstanbul, Ankara, Antalya, Konya ve Bursa illerimizde uluslararası havaalanları yapılmış olup, Mersin’de 2013 yılında yapımına başlanan Çukurova Havaalanı hâlen yapım aşamasında olup 2019’da bitirilmesi planlanmaktadır. Öte yandan, İstanbul’a yapılan yeni havaalanının 2018’de bitirilmesi ön görülmektedir.

5. Maddede, her ilde bir kongre merkezi oluşturularak gerek ulusal gerekse de uluslararası kongrelerin Türkiye’de yapılması için tanıtma, planlama ve uygulama projelerine ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu yönde ki çalışmalar sonucu Türkiye’de toplamda 54 ilde kongre merkezi yapılmış, 7 ilde ise şuan yapım aşamasındadır. Diğer illerimiz için 2023 hedefleri doğrultusunda 2023 yılına kadar kongre merkezleri yapılması, ulaşılabilir bir hedef konumundadır.

6. Maddede, fuar turizminin geliştirilmesi için fuar şehirleri ve merkezleri belirlenerek fuar organizasyonlarını geliştirilmesi belirtilmiştir. Bu madde kapsamında, İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya birinci derecede fuar illeri, Adana, Gaziantep, ve Trabzon ikinci derece önemli fuar merkezleri olarak belirlenmiştir. Fuar turizmi kapsamında bu illere yeni iller eklenmesi önerilmektedir.

7. Maddede, İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara birinci derecede önemli fuar illeri olarak ve 15 yıllık zaman zarfında bu şartları kazanabilecek 3 ilimiz Adana, Gaziantep, Trabzon ikinci derece önemli fuar ili olarak belirlenerek bu çerçevede planlama çalışmaları yapılması belirtilmiştir. Bu kapsamda, 2007- 2017 yılları arasında toplam yapılan ve yapılacak fuarlar şehir bazında sırasıyla; İstanbul’da 2378, Ankara’da 377, İzmir’de 322 Antalya’da 247, Adana’da 167, Gaziantep’de 108 ve Trabzon’da 45 fuar durumundadır. Bu fuarlar, ikinci derece fuar şehirleri olarak belirlenen illerde daha da arttırılabilir.

8. Maddede, birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezlerinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Fuar Merkezleri Yönetmeliğine ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı konfor ve teknik altyapı standartları belirlenmesinden bahsedilmiştir. Bu yönde, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu’nun, 03 Kasım 2014 tarihli ve 94 sayılı kararına istinaden, 01.01.2015 tarihinde yürürlüğe giren “Yurtiçinde Fuar Düzenlemesine Dair Usul ve Esaslar” kapsamında Madde 7’nin 2. fıkrasında altyapı ve üst yapı standartları yer almıştır. Bu standartlar, her sene çağdaş fuarcılık anlayışı doğrultusunda yenilenebilir.

9. Maddede, birinci ve ikinci derece fuar illerinde bulunan fuar merkezlerinin çevre düzeni planları, kentin ana ulaşım planı, kentin konaklama, restoran hizmetlerinin fuarlardan beklenen faydayı azamiye çıkaracak yönde gerçekleşmesi belirtilmiştir. Bu doğrultuda, fuarların ekonomiye ve çevreye etkisi kapsamında çeşitli fuar türleri geliştirilmiştir. Bunlar; Genel fuarlar ve İhtisas fuarlarıdır. Bu fuarların açıklaması “Yurtiçinde Fuar Düzenlemesine Dair Usul ve Esaslar” kapsamında Madde 5’te yer almaktadır.

10. Maddede, Bu illerin dışından gelecek “Fuar Merkezi” yapma talepleri Ulusal Turizm Konseyi, TOBB ve DPT’nin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi olarak belirtilmiştir. Bu yönde, fuar düzenleme başvuruları, oda ve borsa görüşleri, fuarın o yerin ticari hayatına etkileri ve düzenleneceği alanın fiziki yeterliliklerine göre TOBB tarafından değerlendirilir ve kabul edildiği takdirde fuar takvimine eklenir.

11. Maddede, birinci ve ikinci derece fuar şehirlerinde bulunan fuar merkezleri Kültür ve Turizm Bakanlığının tanıtım materyallerine alınarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilmesi ele alınmıştır. Ancak, sadece 6 kongre merkezinde “Turizm İşletme Belgesi” olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye’deki tüm kongre merkezlerine bu belgenin verilmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, son yıllarda sadece deniz-kum-güneş ile değil alternatif turizm çeşitlerinden biri olan kongre turizmi ile gündeme gelmekte ve bu alanda gelişme göstermektedir. Ülkemiz sahip olduğu doğal, kültürel, tarihi zenginlikler, önemli kongre merkezlerinin varlığı, coğrafi konumu bakımından da kolay ulaşılabilirliği açısından

önemli bir avantaja sahiptir. Bu avantajlar kongre turizminin gelişimi ve ülke ekonomimize katkısı açısından olumlu değerlendirilebildiği takdirde alternatif bir kalkınma aracı ve önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her geçen gün kongre turizmi adına gelişmeler yaşanmakta ve devlet tarafından gerekli teşvik ve destekler sağlanmaktadır. Bu potansiyel fark edilerek Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te kongre turizmi hedeflerine yer verilmiştir. Hedeflerde kısaca; kongre turizmine ve fuar organizasyonlarına uygun şehirler ve potansiyel bulunduran iller üzerinde yönlendirici, teşvik edici politika ve planların geliştirileceği, gerekli tesislerin sağlanacağı, ulusal ve uluslar arası tanıtımın yapılacağı, proje ve organizasyonların geliştirileceği yönünde çalışmalara değinilmiştir. Hedeflere ne derece ulaşılabilirdiği tartışmalara açık bir konu durumundadır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te kurulması düşünülen Ulusal Turizm Konseyi ve İl Turizm Konseyleri'nin oluşturulmamış olması, aynı zamanda turizm sektörü ile ilgili gerekli istatistikî araştırmaları yapıp değerlendirecek olan Ulusal Turizm Veri Bankası Biriminin oluşturulmamış olması çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Bu eksiklikler net verilere ulaşılmasını zorlaştırmış ve hedeflere yönelik yapılan en yakın çalışmalar değerlendirilip ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

2010-2015 kongre turizmi verilerine bakıldığında Türkiye dünya sıralamasında 18.dir. Ayrıca bir kongre şehrinde bulunması gereken özelliklerin bir çoğuna sahip olan, kongre turizmi bakımından elverişli ve daha fazla geliştirilebilmesi açısından önemli potansiyel barındıran İstanbul ise, 2015 yılında dünya sıralamasında 8. sıra durumundadır. Bu sıralamada üst konumlara çıkmak için kongre destinasyonlarının artırılması gerekmektedir. 2005'te çıkarılan "Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik", çağımızın turizm standartlarına uygun olacak şekilde değiştirilerek, yeni bir yönetmelik oluşturulabilir. Her ilimizde kongre merkezinin olacağı hedefler arasında gösterilmiştir ve bu konuda her geçen sene önemli bir mesafe kat edilmektedir.

Kongre merkezlerine ulaşım açısından her ile bir havaalanı yapılarak kongre turizmi, ülkemizin her köşesinde canlandırılabilir. Fuar organizasyonlarımızı birinci ve ikinci derece fuar şehirlerimizde daha çok düzenleyip o şehirlerin kalkınması ve refah düzeylerinin artışı sağlanabilir. Ayrıca, kongre merkezlerinin hepsine "Turizm İşletme Belgesi" bulundurma zorunluluğu getirilerek bu belge temin ettirilebilir.

Kongre turizminin ülke ekonomisine katkısı, diğer turizm çeşitlerinden daha fazla olduğu için bu etken gözardı edilmemeli ve 2023'e kadar yapılması öngörülen hedeflerin yerine getirildiği takdirde ülkemize sağlayacağı katkılar unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Arber,E. (2008). Türkiye’de Kongre Turizminin Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Alan Araştırması, Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Arslan,K. (2008). Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkanları, *İstanbul Ticaret Odası*, Yayın No:2008-34, 1-176.Ato Basın (2014).Ato, Kongre Ve Ziyaretçi Bürosu Kurdu”<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=2853&l=1>, [03.12.2016 Erişim].
- Bayramlı,K. ve Mustafazade,N. (2015). Kongre Turizmi ve Önemi , Yüksek Lisans Bitirme Tezi. Bakü: Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yüksek Lisans Merkez.
- Egedesonsöz (2016), “Kaynak krizi: İzmir CVB kapanıyor!”, <http://www.egedesonsoz.com/haber/kaynak-krizi-izmir-cvb-kapaniyor/917004>, [Erişim 04.12.2016].
- Fuarlar Mevzuat (2015), “Yurtiçinde Fuar Düzenlemesine Dair Usul ve Esaslar ”, <http://www.tobb.org.tr/FuarlarMudurlugu/Sayfalar/FuarlarMevzuat.php>, [Erişim 17.12.2016].
- Fuarplus (2016). “Türkiye Fuarları”, http://www.fuarplus.com/-yurtici-fuar-rehberi/tr/city_list/88, [Erişim 17.12.2016].
- ICVB (2016), İki Şehrin Hikayesi Tanıtım Kampanyası ve “#MeetInIstanbul Twitter Kampanyası”, <http://tr.icvb.org.tr/iki-sehrin-hikayesi-tanitim-kampanyasi/>, [Erişim 03.12.2016].
- ICVB (2016). İstanbul Lütfi Kırdar, <http://tr.icvb.org.tr/venue/istanbul-convention-exhibition-centre-icec/#sthash.IhNe19jLdpbs>, [Erişim 24.12.2016].
- Konya Kültür (2016), “Kongre Ve Fuar”, http://konyakultur.gov.tr/index.php?route=pages/pages&page_id=17, [Erişim 04.12.2016].
- Lee, H, Tae and Park Ji-Yon. (2002). *Study on The Degree of Importance of Convention Service Factors: Focusing on the Differences in Perception Between Convention Planners and Participants*, Journal of Convention &Exhibition Management, Vol, 3(4), s.69- 85.
- Merinosakm (2016), “Merinos Tarihi”, <http://www.merinosakm.com/merinos-tarihi/>, [Erişim 18.12.2016].
- Mersin Haberci (2016), “Mersin’e Yeni Kongre Merkezi”, <http://www.mersinhaberci.com/haber/4812/mersine-yeni-kongre-merkezi.html>, [Erişim 03.12.2016].
- Montgomery,R. ve Strick,S. (1994). *Meetings, Convention and Expositions*, .5-6, U.S.A.
- Özen,Y. (1986). Kongre Turizmi ve Kongre Organizasyon Tekniği, *TÜRSAB Yayını*, 11, Ankara.
- Pembegül,T. (2008). Geliştirilebilir Turizm Çeşidi Olarak Kongre Turizmi ve Türkiye’deki Kongre Merkezlerinin Avrupa’daki Örneklerle Karşılaştırılarak İncelenmesi, Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Renkli Kalem (2016), Expo 2016 Çalışmaları Tüm Hızıyla Sürüyor, <http://www.renklikalem.com.tr/old/antalya/antalya29/index.html#1/z>, [Erişim 18.12.2016].
- Resmi Gazete (2005), Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-11.htm>, [Erişim 18.12.2016].
- Resmi Gazete (2007), Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Hedefleri www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070302-17-1.doc,” [Erişim 1.12.2016].
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016), Kongre Turizmi, <http://www.ktbayirimisletmeler.gov.tr/TR,10200/kongre-turizmi.html>, [Erişim 10.12.2016].
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016), Kongre ve Kültür Merkezleri Sıralaması, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9785/kultur-merkezleri.html>, [Erişim 17.12.2016].
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016), Turizm İşletme Belgeli Tesisler, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html>, [Erişim 18.12.2016].
- Tayfun,A. ve Enes,K. (2013). Ankara’da Kongre Turizmi Potansiyeli, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi.

- Turan,K. ve Aydın,Ş. (1997). Kongre Turizmi ve Türkiyenin Kongre Turizmi Potansiyeli, Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- TÜRSAB (1991). Kongre Turizmi: İmkanlar ve Sorunlar, *TÜRSAB Dergisi*, sayı 102, s.10.
- Vikipedi (2016),Sivas Kongresi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas_Kongresi, [Erişim 24.12.2016].
- Vikipedi (2016), Türkiye'deki Havalimanları Listesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_havalimanlar%C4%B1_listesi, [Erişim 04.12.2016].
- Weber, K. and K. Chon (2002). *Marketing of Convention Tourism, International Research & Industry Perspectives*, (Geoffrey I.Crouch and Karin Weber) Haworth Pres.